

Hirundo Supplementum 1996. 28 lk.

SAAREMAA LINNUD

Raivo Mänd

Zoologia ja Botaanika Instituut, Tartu Ülikool

koostöös:

H. Adrat, J. Elts, M. Kers, J. Keskpäik, A. Kullapere, A. Kuresoo, E. Leibak, A. Leito,
V. Lilleleht, H. Lipp, L. Luigujõe, M. Martinson, R. Nellis, M. Ots, T. Randla, A.
Selberg, E. Soom, E. Tammur, E. Viht, V. Volke

Sisukord

SISSEJUHATUS

Saaremaa linnustiku omapära

Saaremaa lindude uurimine

Saaremaa lindude elupaigad

LINNUSTIK

Andmete päritolu

Pesitsejad ehk haudelinnud

[● Pütilised](#) ● [Pelikanilised](#) ● [Toonekurelised](#) ● [Hanelised](#) ● [Haukalised](#) ● [Pistrikulised](#) ● [Kanalised](#) ● [Kurelised](#) ● [Kurvitsalised](#) ● [Tuvilised](#) ● [Käolised](#) ● [Kakulised](#) ● [Öösorilised](#) ● [Piiritajalised](#) ● [Siniraalised](#) ● [Rähnised](#) ● [Värvulised](#) ●

Regulaarselt kohatavad mittepesitsejad

Eksikülalised

SAAREMAAL REGISTREERITUD LINNULIIKIDE ARV

SOOVITATAV KIRJANDUS

BIRDS OF SAAREMAA. Summary

SISSEJUHATUS

Saaremaa linnustiku omapära

Vaatamata oma suhteliselt väikesele pindalale on Saaremaa linnustik väga liigirikas. Nii näiteks pesitseb või on siin pesitsenud ligikaudu 90% kõigist Eestis kindlaks tehtud haudelinnuliikidest. Mõistagi mängib siin peamist rolli saare maastike ja elupaikade suur mitmekesisus ja mosaiiksus, eriti merelindudele sobivate elupaikade rohke esinemine, aga ka hõreda asustusega loodusmaastike suhteliselt suur osatähtsus. Peale pesitsemiseks sobivate võimaluste on Saaremaal väga suur roll ka mitmete läbirändavate linnuliikide peatus- ja toitumiskohana. Üldse on kõigist Eesti linnustiku nimekirja kantud liikidest umbes 90% registreeritud ka Saaremaal.

Nii nagu Saaremaa loodusele üldiselt omane, esinevad ka tema linnustikus teatud iseäralikud jooned, mis muudavad selle maa mandri-Eestiga võrreldes unikaalseks. Võiks arvata, et lindudele kui headele lendajatele ei ole meri saare ja mandri vahel mingiks tõkkeks, kuid lähem uurimine sunnib meid oma arvamust korrigeerima. Selgub, et paljud liigid, kes Eesti mandriosas on üsna tavalised ja laialt levinud, on Saaremaal haruldased (aed-roolind, händkakk, jäälind), silmatorkavalt vähearvukad (valge-toonekurg, künnivares, puukoristaja, põldvarblane) või puuduvad püsiva haudelinnuna hoopiski (väike-konnakotkas, kaljukotkas, laanepüü, metsis, väikekoovitaja, rohunepp). Muidugi on paljudel juhtudel takistuseks mitte meri, vaid pigem sobivate elupaikade vähesus. Teisest küljest on Saaremaal isegi siseosa veekogudel üsna tavalised mitmed, eriti just merega seotud linnuliigid, keda mandri-Eestis leidub heal juhul vaid läänerannikul (näiteks hallhani). Vilsandi looduskaitsealalt leiame Eesti ainsa enam-vähem stabiilse randkiuru asurkonna. Pähklimänsak tunneb end siin erinevalt mandri-Eestist väga lähedalt. Selliseid näiteid võiks veel tuua hulgaliselt. Silmatorkav on arvukate linnuharulduste kohtamine Saaremaal, nagu näeme tagapool. Sealjuures nii mõnegi Eesti linnustiku nimekirja kantud haruldase eksikülalise esinemine on seni kindlaks tehtud just ja üksnes siin (jääkaur, mandariinpart, kõnnu-pääsujooksur, suur-veetallaja, habeviies, väikealk, kivirästas, tõmmu-lehelind).

Saaremaa lindude uurimine

Möödunud sajandi teisest poolest kuni käesoleva sajandi alguseni uuriti Saaremaa linnustikku peamiselt juhuslikult ja ebasüsteemiliselt. Varasemad andmed siin kohatud lindude kohta pärinevad peamiselt Tartu ja Peterburi Ülikoolide Zooloogiamuuseumite konservatorilt Valerian Russowilt, kes omakorda kasutas nende hankimiseks enda poolt "värvatud" kohalike korrespondentide abi. 1906. aastal "avastas" saare Riia Looduseuurijate Ühing. Sellest alates avaldasid ühingu liikmed H. Ekesparre ja F.E. Stoll ühingu loodusteaduslikes väljaannetes igal aastal ülevaateid Saaremaa linnustikust. Tollane Vilsandi tuletorni ülevaataja Artur Toom, kellest hiljem sai legendaarne "Vilsandi linnukuningas", alustas samal ajal Vaika saartel ka aktiivset linnukaitset. 1909. aastal rajas Riia ühing Kihelkonnale oma bioloogiajaama ja 1910. aastal rentis Vaika saared, rajades siia esimese looduskaitseala tolleaegses Vene impeeriumis. Riialaste vaatlused katkesid I Maailmasõja puhkedes. Peale sõda asutas Tartu Ülikool eesotsas rektor prof. H. Koppeliga Kuusnõmmele bioloogiajaama, mida 1922. aastast hakkas juhatama esimene eesti soost zooloogiaprofessor J. Piiper. Kuni 1941. aastani oli see jaam Saaremaa linnustiku uurimise keskuseks. Saaremaa linnustikku uurisid sõdade vahelisel perioodil ja avaldasid teaduslikke kokkuvõtteid nii omamaised (J.Piiper, M.Härms, J. Lepiksaar, M. Leppik, E. Toll) kui ka välismaa linnuteadlased (W. Szeliga-Mierzeyevski, F.E. Stoll, N. Transehe, H. Ecke, F.X.G. Zedwitz jt.). Ornitoloogide huviorbiiti on saare omapärane linnuriik jäänud tänaseni, seda enam, et Saaremaal on sündinud ja üles kasvanud terve rida Eesti linnuteadlasi (A. Jõgi, L. Aumees, V. Paakspuu, A. Kullapere, R. Mänd). Kõige regulaarsemalt ja põhjalikumalt on uuritud Vilsandi Rahvuspargi linnustikku, see uurimine jätkub ka tänapäeval. 1990. aastatel on Saaremaa, eriti aga teda ümbritsevate merealade linnustiku tundmisele olulisel määral kaasa aidanud Eesti Ornitoloogiaühingu, Eestimaa Looduse Fondi ja Zooloogia ja Botaanika Instituudi poolt koostöös välisorganisatsioonidega (Taani Keskkonnauuringute Instituut, Ornitho Consult jt) läbi viidud põhjalikud uurimisprojektid (tähtsate linnupaikade projekt, rannikulindude uurimisprojekt, linnustiku riikliku seire projektid, lennuloendused rannikumeres, tähtsate merealade talvituvate veelindude projekt, Väikese Väina linnustiku uurimisprojekt).

Saaremaa lindude elupaigad

Nii nagu igal pool, on ka Saaremaal paiku ja piirkondi, mis torkavad silma eriti mitmekesise linnustiku poolest. Näiteks pakuvad veelindudele rohkesti häid pesitsustingimusi saare lõunakaguranniku arvukad madalad roostikku kasvanud lahesopid ja laiukesed. Mere- ja sisevete linnustiku segunemise tõttu on väga omapärasteks ja seetõttu suurt teaduslikku huvi pakkuvateks elupaikadeks mitmed rannikulähedased nn. jäänukjärved (Riksu ja Järise järved, Siiksaare laht, eriti aga Kuressaare lähedal asuv suur järvedekompleks - Paadla, Vägara, Mullutu, Suur- ja Linnulaht). Viimane on alates 1957. aastast ornitoloogiline kaitseala. Põnev on idaosa soode keskel asuv Koigi järv. Kuulsaimaks ja kõige enam uuritud alaks on läbi aegade olnud ja jäänud Vilsandi Rahvuspargi saarestik lääneranikul.

Saare rannikualad ja rannameri ei ole olulised mitte ainult siin pesitsevatele linnuliikidele, vaid ka läbirändel ja talvel arvukalt peatuvatele kaurilistele (punakurk- ja järvekaur), hanelistele (valgepõsk-lagle, laulu- ja väikeluik, suur-laukhani, kirjuhakk, aul, mustvaeras jt.) ja kurvitsalistele (tildrid, rislad, algid, krüüslid jt.), kelle põhjapoolsete asurkondade käekäik otseselt sõltub sellest, kui turvalisi ja rikkalikke toitumisalasid nad leiavad Saaremaalt ja mujalt Lääne-Eestist. Mitmete liikide jaoks on Saaremaa rannikumeri tähtsaimaks talvituspaigaks üldse. Meie kohus on need paigad lindudele säilitada.

LINNUSTIK

Andmete päritolu

Toodud üldistused ja hinnangud toetuvad peamiselt kollektiivsele monograafiale "Birds of Estonia" (1994), "Eesti linnuatlasele" (1993), Eesti linnuharulduste komisjoni publitseeritud ja käsikirjalistele kokkuvõtetele (Lilleleht ja Leibak, 1991-1992; Lilleleht ja Leibak, 1993), arvukatele muudele trükis avaldatud allikmaterjalidele ja eespool nimetatud 1990. aastate uurimisprojektide tulemustele. Arvesse on võetud erinevate linnurühmade spetsialistide ja Saaremaa linnuklubi liikmete seisukohad ja märkused käsikirja kohta. Kõigile neile, eriti aga E. Leibakule, A. Kuresoole, L. Luigujõe, V. Lillelehele ja V. Volkele kuulub autori siiraim tänu.

On selge, et allpool toodud arvukuse hinnangud on erinevate liikide puhul kaunis erineva kvaliteediga, sõltudes suuresti liikide tuntusest, eluviisidest ja uuritusest. Ka arvukuse iseloomustustes (arvukas, tavaline, haruldane jne) on raske kinni pidada mingitest väga rangetest kvantitatiivsetest kriteeriumidest. Aluseks on püütud võtta nii liigi kohtamise tõenäosust Saaremaal kui ka tema suhteliste arvukust, lähtudes talle sobivate elupaikade esinemissagedusest.

Järgnevalt vaatleme liikide kaupa kõigepealt haudelinnustikku, seejärel regulaarsemaid ja arvukamaid läbirändajaid ja talikülalisi ning lõpuks haruldasi eksikülalisi. Viimase kahe rühma vahel on vahe tegemine küll tihti raske ja suuresti subjektiivne. Kasutatud on K.H. Voous'i lindude süsteemi ja eestikeelseid linnunimetusi, mida on järgitud ka raamatus "Birds of Estonia".

Pesitsejad ehk haudelinnud

Pütilised (*Podicipediformes*)

- **Väikepütt** (*Tachybaptus ruficollis*). 1909.-1910. a. pesitses üks paar Riksu järvel.
- **Tuttpütt** (*Podiceps cristatus*). Harilik haudelind (sadades paarides) mererannikul ja ka siseveekogudel. Saare siseosas ja põhjarannikul harva. Väikesearvuline talvituja.
- **Hallpõsk-pütt** (*Podiceps grisegena*). Väikesearvuline, kuid tõusva arvukusega (40-80) haudelind taimestikurikastel veekogudel (Linnulaht, Mullutu-Suurlaht, Koigi järv jm).
- **Sarvikpütt** (*Podiceps auritus*). Väikesearvuline (100-150), kuid levinud üsna laialt taimestikurikastes lahtedes ja siseveekogudel. Põhjarannikul harva.
- **Mustkael-pütt** (*Podiceps nigricollis*). Pesitses 1931. a. Linnulahel ja 1941. a. Väike-Tulpe laiul.

Pelikanilised (*Pelecaniformes*)

- **Kormoran** (*Phalacrocorax carbo*). Uustulnuk, kes tõenäoliselt pesitses juba 1989. a. Abruka lähedal Kirjurahul. 1992. aastal tehti pesitsemine kindlaks Turja laidudel. 1993. a. asus 44 paarilise kolooniana pesitsema Abruka Kirjurahule, kus 1994. a. loendati juba 390 paari. 1995. a. - Kirjurahul 716, Linnusital 4, Nonni järvel 7 pesa; 1996. a. - Kirjurahul 800 pesa. Läbirändel kohatakse sagedamini avamerel lääne pool.

Toonekurelised (*Ciconiiformes*)

- **Hüüp** (*Botaurus stellaris*). Väikesearvuline (30-70), lõunarannikul ja suurtel taimestikurikastel järvedel (Mullutu-Suurlaht, Linnulaht) levinud haudelind.
- **Hallhaigur** (*Ardea cinerea*). Kirjanduse andmeil pesitses Saaremaal juba 1890-1895. a., mil liik mujalt Eestist puudus. Tänapäeval seevastu pesitseb vaid juhuslikult üksikpaaridena (1995. a. leiti Suurlahelt esimene selle liigi roostikupesa Eestis, pesitsemine ebaõnnestus; 1996. a. pesa Abrukal). Mittepesisusajal toitumas ka mujal veekogudel, viimasel ajal järjest sagedamini.
- **Must-toonekurg** (*Ciconia nigra*). Pesitseb üksikute paaridena (kuni kümme) saare suuremates metsamassiivides.
- **Valge-toonekurg** (*Ciconia ciconia*). Kuni 1980. aastateni püsivat asustust Saaremaal ei olnud, olid vaid üksikuid pesitsuskatsed. Sellest ajast peale on jäänud püsivalt pesitsema vähemalt kahte kohta: Lööne mõisasse Valjala lähedal ja Paadla lahe äärde.

Hanelised (*Anseriformes*)

- **Kühmnokk-luik** (*Cygnus olor*). Pesitses Saaremaal Paadla ja Linnulahel 1-2 paarina juba 1908.-1928. a., kui teda mujal Eestis polnud. Peale pikemat vaheaega leiti kühmnokk-luige pesa 1959. aastal Muhust Suuremõisa järvelt, misjärel liigi arvukus hakkas pidevalt kasvama. Tänapäeval on see liik saanud tavaliseks (sadades paarides) pesitsejaks kõikjal rannikul, rannikulähedastel veekogudel ja laidudel. Näiteks ainuüksi Laiamadala laiul (Kuressaare lähedal) pesitses 1992. a. üle 40 paari. Harilik läbirändaja. Talvitub kõikjal, kus leidub madalat vabavett.
- **Laululuik** (*Cygnus cygnus*). Pesitses 1992. aastal Muhus. Harilik läbirändaja, talvitub Lääne- ja Loode- Saaremaal.
- **Hallhani** (*Anser anser*). Viimastel aastakümnetel oma arvukust kiiresti suurendanud ja praegu kõikjal rannikul, laidudel ja rannikulähedastel taimestikurikastel veekogudel tavaline (sadades paarides) haudelind. Harilik sulgija ja läbirändaja, juhuslik talvituja.
- **Valgepõsk-lagle** (*Branta leucopsis*). Pesitseb Eestis alles alates 1981. aastast, kusjuures Saaremaa kagurannikule (Kübassaare laidudele) asus 1983. aastal ja Vilsandi looduskaitsealale 1985. aastal. 1993. a. loendati Kübassaare laidudel juba 28 ja Vilsandi saartel 26 paari, samal aastal pesitses 2 paari ka Laidu saarel põhjarannikul. Edasine asustusajalugu on lühidalt järgmine: 1994. a. Kübassaare laidudel 32, Vilsandi looduskaitsealal 30 ja Laidu saarel 6 paari; 1995. a. Kübassaare laidudel 45 ja Laidu saarel 6 paari ning 1996. a. Kübassaares 45, Vilsandis 31 ja Laidu saarel 7 paari.. Massiline läbirändaja, kevadel ja sügisel peatub Saaremaa rannikualadel kuni 60000 isendit. 1992/93. a. talvitus Rahustes 40 ja Vilsandil ligikaudu 200 lindu.
- **Kanada lagle** (*Branta canadensis*). Kuni 1990. aastate keskpaigani üksnes üksikülaline (Vilsandi 1968 ja 1970, Põide 1984, Kalarahu 1986, Laimjala 1987, Sõrve 1987-1991). 1996.a. leiti üks kolme munaga pesa Vilsandi looduskaitsealalt Laasirahult, mis on esimene selle liigi pesitsusjuhtum Eestis.
- **Ristpart** (*Tadorna tadorna*). Väikese, kuid tõusva arvukusega (praegu umbes 300 paari) haudelind kõikjal rannikul (peamiselt laidudel) ja rannikulähedastel veekogudel. Juhuslik talvituja.
- **Viupart** (*Anas penelope*). Arvatav üliharuldane pesitseja, läbirändel arvukas.

- **Rääkspart** (*Anas strepera*). Viimastel aastakümnetel pesitsema asunud tõusva arvukusega (praegu üle 200) haudelind peamiselt lõunarannikul ja Muhu ümbruses.
- **Piilpart** (*Anas crecca*). Suhteliselt vähearvukas (100-300), kuid laia levikuga pardiliik kõikjal madalaveelistel veekogudel, suhteliselt harvem rannikul ja laidudel.
- **Sinikael-part** (*Anas platyrhynchos*). Kõikjal esinev arvukas (tuhandetes) pardiliik, kes lepib praktiliselt kõikvõimalike veekogude ja vesiste alade lähedusega, kuid ehitab oma pesa tihti ka veekogust üsna kaugele. Jääb ka arvukalt talvituma.
- **Soopart** (*Anas acuta*). Väga väikesearvuline (kuni 20 paari), kahaneva arvukusega haudelind, kes levinud hajusalt mitmetes paikades veekogude ääres, üleujutatavatel niitudel ja ka rannikul ning laidudel.
- **Rägapart** (*Anas querquedula*). Harilik (sadades paarides) haudelind, kes levinud laialt kõikjal rannikul ja taimestikurikastel siseveekogudel, harvem laidudel.
- **Luitsnökk-part** (*Anas clypeata*). Harilik (sadades paarides) haudelind rannikul ja rannikulähedaste veekogude ääres.

Punapea-vart (*Aythya ferina*). Kohatise levikuga haudelind (200-400) peamiselt Linnulahel, Suurlahel, lõuna- ning idaranniku taimestikurikastel merelahtedel ja idaosa siseveekogudel. Harilik läbirändaja.

Tuttvart (*Aythya fuligula*). Arvukas (1000-2000 paari) haudelind kõikjal rannikul, laidudel ja siseveekogudel, välja arvatud saare kuivemas siseosas. Väikesearvuline talvituja.

Merivart (*Aythya marila*). Väga väikesearvuline (30-35) pesitseja peamiselt Lääne-Saaremaa laidudel. Vilsandi looduskaitsealal, kus ta asendab tuttvarti, pesitseb tänapäeval 15-20 paari. Esineb ka lõunaranniku lahtedes ja Väikeses Väinas. 1970. aastail oli oluliselt arvukam. Läbirändel arvukas, talvitub vähesel arvul.

Hahk (*Somateria mollissima*). Arvukas (kuni 5000 paari, mis teeb poole kogu Eesti asurkonnast) haudelind rannikuvööndi väikestel laidudel ja saartel, kusjuures peamine osa pesitseb Vilsandi Rahvuspargi saartel. Hahk ongi selle rahvuspargi "vapilind". Liigi arvukus kasvas jõudsalt kuni 1980. aastateni, viimasel ajal on see stabiliseerunud. Väikesearvuline talvituja.

Tõmmuvaeras (*Melanitta fusca*). Viimasel ajal vähearvukas (100-150) pesitseja mereranniku laidudel. Erandlikult on pesitsenud ka Linnulahel. Arvukas läbirändaja, paljud talvituvad.

Sõtkas (*Bucephala clangula*). Üksnes juhuslik pesitseja, arvukas läbirändaja ja talvituja rannavetes.

Rohukoskel (*Mergus serrator*). Suhteliselt vähearvukas (200-300), kuid laialt levinud haudelind rannikul, laidudel ja ka siseveekogudel. Osa isendeid talvitub.

Jääkoskel (*Mergus merganser*). Tavaline (300-500) haudelind peaaegu kõikjal veekogude läheduses, eriti rannikul ja saartel. Pesa teeb veekogudest tihti päris kaugele. Arvukas talvituja.

Haukalised (*Accipitriformes*)

Herilaseviu (*Pernis apivorus*). Väikesearvuline haudelind ja läbirändaja.

Merikotkas (*Haliaeetus albicilla*). Tavaline, kuid vähearvukas haudelind, regulaarselt pesitseb kuni 20 paari. Kohalikud isendid enamasti paiksed.

Roo-loorkull (*Circus aeruginosus*). Tavaline (100-150) haudelind lõuna- ja idaranniku roostikes. Juhuslik talvituja.

Välja-loorkull (*Circus cyaneus*). Pesitseb paiguti, kokku arvatavasti mõnekümne paarina. Üksikud talvituvad Lääne-Saaremaal.

Soo-loorkull (*Circus pygargus*). Kehtib põhiliselt sama, mis eelmise liigi puhul. Peamiselt ida- ja põhjaosas. Talvitujana pole kohatud.

Kanakull (*Accipiter gentilis*). Väikese ja kahaneva arvukusega (praegu alla 50 paari), metsamaastikes hajusalt levinud haudelind. Peamiselt paikne.

Raudkull (*Accipiter nisus*). Väikesearvuline (umbes 100), kuid tihedamates metsades laialt levinud haudelind. Talvitub.

Hiireviu (*Buteo buteo*). Kõikjal metsamaastikus levinud tavaline (100-200) pesitseja. Väikesearvuline talvituja.

Kaljukotkas (*Aquila chrysaëtus*). Pesitses Saaremaal veel 19. ja 20. sajandi vahetusel, hiljem pole enam täheldatud. Juhuslik läbirändaja või eksikülaline.

Kalakotkas (*Pandion haliaëtus*). Pesitses Saaremaal üliharuldase linnuna veel vähemalt 1910. aastatel, vahepeal puudus. Tõenäoliselt asus siia uuesti pesitsema 1980. aastatel.

Pistrikulised (*Falconiformes*)

Tuuletallaja (*Falco tinnunculus*). Väikese (20-30 paari) ja kõikuva arvukusega, kultuurmaastikega seotud haudelind, saare lääneosas väga harva.

Väikepistrik (*Falco columbarius*). Väga väikesearvuline (kümmekond) haudelind peamiselt saare lääneosas, Pamma-Valjala ümbruses ja Muraja poolsaarel.

Lõopistrik (*Falco subbuteo*). Väikesearvuline (mõnikümmend paari), kuid peaaegu kõikjal männikutes levinud haudelind.

Rabapistrik (*Falco peregrinus*). Sajandi I poolel pesitses mitmel pool rabadel. Alates 1960. aastast vaadeldud pesitsusajal vaid ühel korral. Esineb läbirändel.

Kanalised (*Galliformes*)

Laanepüü (*Bonasa bonasia*). Erinevalt Eesti mandriosast, kus see liik on üldlevinud arvukas haudelind, arvatakse teda praegu Saaremaal esinevat üliharuldase võimaliku haudelinnuna lääneosa suurtes metsamassiivides, kuigi peeti juba 19. sajandi keskel siin välja surnuks.

Rabapüü (*Lagopus lagopus*). Kunagi üpris tavaline haudelind, tegi aga sellel sajandil läbi katastroofilise languse. Kui 1970. aastate lõpul pesitses üliharuldasena veel Saaremaa idaosa soodes, siis praeguseks peetakse teda siin täielikult kadunuks.

Teder (*Tetrao tetrix*). Peaaegu kõikjal soodel, puisniitudel ja metsades üsna tavaline (arvatavasti kuni mõnisada isaslindu) haudelind.

Metsis (*Tetrao urogallus*). Kuulub samuti nende liikide hulka, kes Eesti mandriosas ja isegi Hiiumaal on seni veel laialt levinud (kuigi vähearvukas), Saaremaal aga suri välja juba 19. sajandi keskel.

Nurmkana (*Perdix perdix*). Kõikuva arvukusega (200-400), avamaastikel laialt levinud haudelind. Sõrves haruldane. 1876. aasta karmil talvel hukkus teadaolevalt kogu Saaremaa asurkond, taasasustati 1886. aastal.

Põldvutt (*Coturnix coturnix*). Üliharuldane haudelind, seotud eranditult lageda kultuurmaastikuga.

Faasan (*Phasianus colchicus*). Pesitses vähemalt 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi algul sissetalutud liigina. Näiteks 1912. a. kohati teda Orissaare lähedal. Praegu puudub.

Metskalkun (*Meleagris gallopavo*). Toodi inimese poolt 1901. a. Abrukale. Järgmisel kahel aastal kohati saarel poegadeka pesakondi, kuid alates 1904. aastast liiki enam ei nähtud. Kardetavasti hävitati küttemise teel.

Kurelised (*Gruiformes*)

Rooruik (*Rallus aquaticus*). Väikesearvuline (kümnetes paarides) haudelind, kes on levinud vaid kohati mererannikul tihedas kaldataimestikus.

Täpikhuik (*Porzana porzana*). Kohatise levikuga, suhteliselt väikesearvuline (50-100) haudelind siseveekogude ja ka rannikulahtede taimestikust.

Väikehuik (*Porzana parva*). Teatakse vaid üksikuid juhuslikke pesitsemisi, näiteks Linnulahel.

Rukkirääk (*Crex crex*). Niitudel, soodes ja põldudel levinud harilik (300-500) haudelind.

Tait (*Gallinula chloropus*). Väga väikesearvuline (kümnetes paarides) haudelind, kes esineb mõnedel madalatel taimestikurikastel jäänukjärvedel (näiteks Linnulaht), merelahtedes, Kuressaare lossikraavis jm.

Lauk (*Fulica atra*). Taimestikurikastes merelahtedes ja siseveekogudes, samuti laidude roostikes laialt levinud arvukas (mõnisada kuni tuhat paari) haudelind. Harilik läbirändaja, osa isendeid talvitub.

Sookurg (*Grus grus*). Suhteliselt vähearvukas (mõnikümmend paari) haudelind mitmel pool soodel ja luhtadel. Läbirändel arvukas.

Kurvitsalised (*Charadriiformes*)

Merisk (*Haematopus ostralegus*). Kõikjal mererannikul ja laidudel arvukas (1500-2000) haudelind, harvem rannikujärvede ääres. Saare siseosas puudub.

Naaskelnokk (*Recurvirostra avosetta*). Kirjanduse andmetel pesitses Saaremaal juba 1885. aastal, kuid kuni 1960. aastateni jäi pesitsemine üksnes väga juhuslikuks. Alates 1972. aastast asus püsivalt pesitsema Pilguse lahele, 1970. aastate lõpus Kõinastu leele, Vilsandi looduskaitsealale ja Kuressaare lähedale Laiamadala laiule. Praeguseks levikut tublisti laiendanud, kokku pesitseb Saaremaal vähemalt mõnikümmend paari. Stabiilseim koloonia Pihlalagiul (Pammana poolsaare otsas põhjarannikul), kus 1994. ja 1995. a pesitses 14 paari, 1996. a. 54 paari.

Väiketüll (*Charadrius dubius*). Väikesearvuline (mõnikümmend paari) haudelind, peamiselt saare lääneosa ja Sõrve rannikutel ja rannikujärvedel, kuid paiguti ka mujal.

Liivatüll (*Charadrius hiaticula*). Tavaline sage (1000-2000) pesitseja kõikjal mererannikul ja laidudel, harvem rannikujärvede ääres, väga harva merest kaugemal sisemaal.

Rüüt (*Pluvialis apricaria*). Haruldane haudelind mõnedel saare kesk- ja idaosa soodel, läbirändel tavaline.

Kiivitaja (*Vanellus vanellus*). Kõikjal avamaastikel seni veel harilik (üle 1000 paari), kuid langeva arvukusega haudelind.

Risla (*Calidris alpina*). Sage (200-300) haudelind mitmes kohas rannaniitudel, harva ka rannikulähedaste järvede (Mullutu-Suurlaht) ääres. Läbirändel arvukas.

Tutkas (*Philomachus pugnax*). Suhteliselt väikesearvuline (mõnikümmend kuni mõnisada) haudelind mererannikul ja rannikulähedaste järvede ääres. Saare sise- ja põhjaosas harva.

Tikutaja (*Gallinago gallinago*). Arvukas (1000-2000) haudelind kõikjal rannaniitudel, luhtadel, soodes, niisketes hõredates metsades.

Metskurvits (*Scolopax rusticola*). Arvukas (1000-3000) haudelind niisketes leht- ja segametsades, harvem mujal. Väldib puhtaid kuusikuid ja nõmmemännikuid. Sagedam läänerannikul ja saare idaosas. Üksikud talvituvad, nähtud eriti Vilsandil.

Mustsaba-vigle (*Limosa limosa*). Lääne-, lõuna- ja idaosa rannaniitudel, rannikujärvede ääres ja idaosa soodes võrdlemisi tavaline (üle 100) haudelind.

Suurkoovitaja (*Numenius arquata*). Üldlevinud harilik (200-300) haudelind kõikjal mererannikul, siseveekogude ääres, soodes ja muudes niisketes kohtades.

Punajalg-tilder (*Tringa totanus*). Arvukas (2000-3000) haudelind kõikjal mererannikul, laidudel, mitmesuguste siseveekogude ääres, soodes, luhtadel.

Metstilder (*Tringa ochropus*). Väikesearvuline (kuni paarsada) haudelind niisketes hõredates metsades. Saare idaosas sagedam kui mujal.

Mudatilder (*Tringa glareola*). Väga väikesearvuline haudelind idaosa soodes, mujal juhuslik. Tavaline läbirändel.

Vihitaja (*Actitis hypoleucos*). Kohati tavaline (kuni mõnisada) haudelind mitmesuguste põõsaste ja puudega ääristatud veekogude, sealhulgas jõgede ja ojade ääres ja ka mererannikul. Rohkem on liiki lääne-, põhja- ja keskosas. Väldib taimestikurikkaid veekogusid.

Kivirullija (*Arenaria interpres*). Väikesearvuline (50 paari ringis) pesitseja peamiselt lääne- ja lõunaosa ning Muhu ranniku lähedastel merelaidudel ja rannikuneemedel. Juhuslik talvituja.

Veetallaja (*Phalaropus lobatus*). Kirjanduse andmeil pesitses Saaremaa lõuna- ja läänerannikul juba 19.sajandi lõpul - 20. sajandi algul. Praegu vaid oletatav juhuslik haudelind saare lääneosa merelaidudel. Läbirändel sagedam.

Väikekajakas (*Larus minutus*). Suhteliselt väikesearvuline (kuni mõnisada paari) haudelind, kes pesitseb kolooniatena peamiselt lõuna- ja läänerannikul ning Suurlahel, põhjarannikul vähe.

Naerukajakas (*Larus ridibundus*). Väga arvukas (10000-25000) haudelind, pesitseb tihedates kolooniates kõikjal rannikul, laidudel ja sisevetel. Samal ajal paljudest varasematest pesitsuskohtadest (eriti merelaidudelt) on see liik suurte kajakate poolt välja tõrjutud. Ka kunagised suured kolooniad Linnulahel on praktiliselt kadunud.

Kalakajakas (*Larus canus*). Arvukas (4000-7000) haudelind kõikjal mererannikul, eriti laidudel, samuti rannikulähedastel ja kaugematelgi siseveekogudel.

Tõmmukajakas (*Larus fuscus*). 1930. aastateni olid Vaika saared Lääne-Saaremaal ainsaks selle liigi pesitsuskohaks Eestis. Alates 1950. aastatest hakkas arvukus tõusma ja liik asus üsna paljudele väikestele merelaidudele Saaremaa lõuna-, lääne- ja põhjaosas. Viimasel ajal on arvukus taas langenud, kokku võiks seda hinnata kuni 50 paarile.

Hõbekajakas (*Larus argentatus*). Kõikjal mererannikul ja eriti laidudel sage koloniaalne pesitseja, kelle arvukus viimasel ajal on kiiresti kasvanud. Põhjarannikul harvem. Praegust arvukust võib hinnata juba 3000-5000 paarile.

Merikajakas (*Larus marinus*). Sajandi esimesel poolel oli peaaegu kogu mõnepaariline Eesti merikajaka asurkond koondunud Saaremaa lääneranniku laidudele. Tänapäevaks on liigist saanud tavaline (500-1000), järjest suureneva arvukusega haudelind peaaegu kõikjal mererannikul, kus pesitseb väikestel laidudel, kividel ja neemetippudes.

Räuskiir (*Sterna caspia*). Sajandi esimesel poolel üliharuldane liik pesitseb nüüd mitme kolooniana (kokku üle 100 haudepaari) peamiselt Lääne-Saaremaa, Kuressaare-Abruka ümbruse, Muhu väina ja Küdema lahe merelaidudel. Suurimad kolooniad (üle 100 paari) on paiknenud Tombamaa ja Kriimi laidudel. Arvukuse kõrgpunkt on paraku möödas, praeguseks on see jälle vähenenud (1995. a. Kriimil 72 paari).

Tutt-tiir (*Sterna sandvicensis*). Asus Eestisse, sealhulgas Saaremaale pesitsema 1960. aastatel. Esimene õnnestunud pesitsusjuht Saaremaal tehti kindlaks 1968. aastal Vesitüki laiul (Edela-Saaremaa). 1970. aastate alguses moodustusid esimesed enam-vähem püsivad kolooniad Tarimaa, Linnusita, Ooslamaa jt. laidudele. Praegu pesitsebki üksikute tihedate kolooniatena (kokku mitusada haudepaari, s.o. enamik Eesti asurkonnast) peamiselt Lääne-Saaremaa ja Kuressaare-Abruka ümbruse laidudel (Separahu, Ooslamaa jt.). Aastail 1994-1995 loendati Väikesel Väinal (Neolaiul) 200 paari.

Jõgitiir (*Sterna hirundo*). Harilik koloniaalne pesitseja (kuni 1000 haudepaari) pea kõikjal

rannikulähedastel laidudel, neemedel ja rannalähedastel siseveekogudel.

Randtiir (*Sterna paradisaea*). Arvukas koloniaalne haudelind (2000-3000) kõikjal merelaidudel, harvem rannikul. Erandlikult pesitseb ka Suurlahe saartel.

Väiketiir (*Sterna albifrons*). Pesitseb üksikute tillukeste kolooniatena (kokku kuni 100 haudepaari) peamiselt Lääne-Saaremaa, Kuressaare-Abruka ümbruse ja Väikese väina merelaidudel ja rannikul, mujal harvem.

Mustviires (*Chlidonias niger*). Pesitseb üksikute kolooniatena (kokku 100-300 haudepaari) vaid mõnes kohas merelahtede roostikes ja taimestikurikastel rannikujärvedel, näiteks Koigi järvel, Siiksaare siselahul, Mullutu lahel.

Valgetiib-viires (*Chlidonias leucopterus*). Pesitses 1925. aastal Tori lahes.

Tuvilised (*Columbiformes*)

Kodutuvi (*Columba livia f. domestica*). Arvukas haudelind (kokku mitu tuhat paari), kes pesitseb inimkaaslejana pea kõikjal.

Õõnetuvi (*Columba oenas*). Väikesearvuline haudelind (mõnikümme paar) peamiselt Lääne-Saaremaa ja Karja ning Kõiguste ümbruse metsades. Juhuslik talvituja.

Kaelustuvi (*Columba palumbus*). Üldlevinud arvukas (mitu tuhat paari) pesitseja kõikjal puistutes. Harilik läbirändaja.

Kaelus-turteltuvi (*Streptopelia decaocto*). Alles 1960. aastatel Saaremaale pesitsema asunud, siiani väga väikesearvuline (kümme paar), kuid levimist jätkav liik. Pesitseb mõnel pool inimasulates (ka Kuressaares) ja tootmishoonete juures, mujal harva.

Turteltuvi (*Streptopelia turtur*). Uustulnuk nagu eelminegi liik. Praegu kohati levinud väikesearvuline pesitseja kultuurmaastikul paiknevais puistutes. Lõuna- ja Edela-Saaremaal juhuslik.

Käolised (*Cuculiformes*)

Kägu (*Cuculus canorus*). Üldlevinud harilik (1000-3000) pesitseja kõikjal puistutes.

Kakulised (*Strigiformes*)

Kassikakk (*Bubo bubo*). Väikesearvuline (10-20), kohatise levikuga haudelind metsades nii Lääne-, Põhja- kui ka Ida-Saaremaal ning Muhus.

Värbkakk (*Glaucidium passerinum*). Väga haruldane pesitseja.

Kodukakk (*Strix aluco*). Üldlevinud, kuid vähearvukas (100-200) haudelind puistutes ja inimelamute juures.

Händkakk (*Strix uralensis*). Asus Saaremaale hiljemalt 1970. aastate algul, praeguseni üliharuldane pesitseja suuremates metsamassiivides.

Kõrvukräts (*Asio otus*). Levinud suhteliselt vähearvukalt (100-200) ilmselt peamiselt Saaremaa idaosa ja Muhu puistutes, aga ka mujal.

Sooräts (*Asio flammeus*). Väikesearvuline, kohatise levikuga haudelind, peamiselt Lääne-Saaremaa merelaidudel ning Ida-Saaremaa soodel-niitudel.

Karvasjalg-kakk (*Aegolius funereus*). Väikesearvuline (30-50) haudelind kohati kuuse-segametsades. Kesk-Saaremaa kõrgustikul võrdlemisi sage.

Öösorrilised (*Caprimulgiformes*)

Öösorr (*Caprimulgus europaeus*). Suhteliselt väikesearvuline (100-200) haudelind puistutes.

Piiritajalised (*Apodiformes*)

Piiritaja (*Apus apus*). Kõikjal tavaline (1000-2000) haudelind, eelistab inimasulaid.

Siniraalised (*Coraciiformes*)

Jäähind (*Alcedo atthis*). Üliharuldane pesitseja peamiselt saare põhjaosa ojaudel. Talvitub.

Siniraag (*Coracias garrulus*). Varem üsna sage haudelind peamiselt saare lääne- ja keskosas, kelle kohalik asurkond 1960.-70. aastatel kiiresti kahanes ja 1980. aastate alguseks oli praktiliselt hävinud.

Vaenukägu (*Upupa epops*). Üliharuldane pesitseja üksikuis kohtades rannikupiirkonnis.

Rähniliised (*Piciformes*)

Väänkael (*Jynx torquilla*). Sage pesitseja (arvatavasti mõnesaja paari ümber) pea kõikjal puistutes.

Hallpea-rähn (*Picus canus*). Kohatise levikuga (saja paari ringis) haudelind puistutes.

Roherähn (*Picus viridis*). Väga väikesearvuline (mõnikümmend paari) haudelind puistutes.

Musträhn (*Dryocopus martius*). Harilik (100-300) haudelind pea kõikjal okasmetsades. Ida-Saaremaal ja Muhus harvem.

Suur-kirjurähn (*Dendrocopos major*). Üldlevinud harilik (1000-3000) haudelind kõikjal puistutes.

Valgeselg-kirjurähn (*Dendrocopos leucotos*). Väga haruldane pesitseja leht- ja segametsades.

Väike-kirjurähn (*Dendrocopos minor*). Vähearvukas (100-300), kuid laialt levinud haudelind.

Kolmvarvas-rähn (*Picoides tridactylus*). Väga haruldane pesitseja lääneosa suurtes kuusikutes.

Värvulised (*Passeriformes*)

Tuttlõoke (*Galerida cristata*). Väga haruldane haudelind peamiselt saare idaosa loopealsetel.

Nõmmelõoke (*Lullula arborea*). Hajusa levikuga (100-200), hõredate metsadega seotud haudelind.

Põldlõoke (*Alauda arvensis*). Arvukas (üle 20000) pesitseja kõikjal avamaastikel. Juhuslik talvituja, nähtud eriti Vilsandil.

Kaldapääsuke (*Riparia riparia*). Kohatise levikuga (mõnisada paari) koloniaalne haudelind, seejuures märksa haruldasem kui mandril. Kolooniaid leitakse ka rannikujärsakuis.

Suitsupääsuke (*Hirundo rustica*). Arvukas (5000-15000) haudelind, valdavalt inimkaaslejana kõikjal levinud.

Räästapääsuke (*Delichon urbica*). Arvukas (5000-15000) haudelind, valdavalt inimkaaslejana kõikjal levinud. Pesitseb kolooniatena ka kohati rannikupankadel.

Nõmmekiur (*Anthus campestris*). Väga väikesearvuline haudelind läänerranniku liivikuil.

Metskiur (*Anthus trivialis*). Arvukas (kümnetes tuhandetes) üldlevinud haudelind, kõikjal hõredais puistutes ja võsatukkadeski.

Sookiur (*Anthus pratensis*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) haudelind, kelle arvukus on aga kahanenud. Kõikjal ava- ja poolavamaastikel, eelistades niiskeid niite ja karjamaid.

Randkiur (*Anthus petrosus*). Pesitsemine avastati esmakordselt Eestis 1961. aastal Vaika saartel. Praegu pesitseb regulaarselt 2-5 paarina Vilsandi Rahvuspargi laidudel.

Hänilane (*Motacilla flava*). Tavaline, kuid hajusa levikuga haudelind (mõnisada kuni tuhat paari), kes Saaremaal on peamiselt seotud rannikuniitudega ja rannikulähedaste järvede kallastega. Siseosas ja põhjarannikul harvem.

Linavästri (*Motacilla alba*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) haudelind ava- ja poolavamaastikel. Eelistab kultuurmaastikku ja inimasulaid.

Vesipapp (*Cinclus cinclus*). Ainus teadaolev pesitsemine oli 1915. aastal Parasmetsal. Regulaarne

talvituja.

Käblik (*Troglodytes troglodytes*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) haudelind tiheda alustaimestikuga metsades. Üksikud talvituvad.

Võsaraat (*Prunella modularis*). Hajusa levikuga tavaline (paari-kolme tuhande ringis, jätkab levimist) haudelind, eelistab tiheda alusrindega kuusikuid ja segametsi.

Punarind (*Erithacus rubecula*). Üldlevinud arvukas (10000-30000) haudelind tiheda alusmetsaga puistutes. Üksikud talvituvad.

Ööbik (*Luscinia luscinia*). Üldlevinud harilik (1000-3000) haudelind lehtpuuvõsades.

Sinirind (*Luscinia svecica*). Väga haruldane pesitseja üksikutes kohtades.

Must-lepalind (*Phoenicurus ochruros*). Väga haruldane haudelind läänerannikul, eranditult inimkaasleja.

Lepalind (*Phoenicurus phoenicurus*). Suhteliselt väikesearvuline (kuni mõnisada), ebaühtlase levikuga haudelind aedades ja kuivemates valgusküllastes metsades.

Kadakatäks (*Saxicola rubetra*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes paarides) haudelind kõikjal kadastikes ja muudes põõsastikes.

Kivitäks (*Oenanthe oenanthe*). Üldlevinud harilik (kuni paar tuhat) pesitseja kõikjal kuival avamaastikul, tihti inimkaasleja.

Musträstas (*Turdus merula*). 20. sajandi algul oli levinud ainult Saaremaal, samal ajal kui Eesti mandriosas liik puudus. Hiljem levis üle kogu Eesti. Saaremaal praegu üldlevinud arvukas (umbes 10000) haudelind kõikjal metsades ja inimasulate aedades-parkides. Regulaarne talvituja.

Hallrästas (*Turdus pilaris*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes paarides) haudelind, pesitseb enamasti kolooniatena metsatukkades, kuusehekkides, kalmistuil ja mujal avamaastikuga piirnevates puistutes. Regulaarne talvituja.

Laulurästas (*Turdus philomelos*). Üldlevinud arvukas (umbes 10000) haudelind mitmesugustes puistutes, eelistades kuusikuid ja kuuse-segametsi.

Vainurästas (*Turdus iliacus*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes paarides) haudelind mitmesugustes puistutes, parkides ja aedades.

Hoburästas (*Turdus viscivorus*). Ebaühtlase levikuga, küllalt sage (sadades paarides) pesitseja peamiselt kuivades valgusrikastes männikutes.

Võsa-ritsiklind (*Locustella naevia*). Väikesearvuline (saja paari ringis) kohatise levikuga haudelind. Pesitseb ka sisemaa veekogude äärsetes põõsastikes, puhmastikes ja soodes.

Jõgi-ritsiklind (*Locustella fluviatilis*). Suhteliselt väikesearvuline (100-200), ainult kohati ja peamiselt rannikul levinud haudelind.

Roo-ritsiklind (*Locustella luscinioides*). Praegu oma levilat laiendav väga väikesearvuline (paarikümne ringis) haudelind, kes jõudis Eestisse 1970. aastatel. Pesitseb eelkõige Mullutu lahe roostikus, kus liiki on regulaarselt kuulnud.

Kõrkja-roolind (*Acrocephalus shoenobaenus*). Ebaühtlase levikuga arvukas (tuhandetes paarides) haudelind ranniku ja siseveekogude äärsetes kõrgrohustutes, roostikes ja põõsastikes.

Aed-roolind (*Acrocephalus dumetorum*). Haruldane (10-20) haudelind põõsastikes, aedades, parkides. Jõudis mandrilt siia ilmselt alles 1970. aastatel.

Soo-roolind (*Acrocephalus palustris*). Jõudis Saaremaale 20. sajandi teisel poolel. Praegu kohatise levikuga vähearvukas (üle saja paari) haudelind põõsastikes, aedades, parkides jm. Esineb peamiselt saare lääne- ja idaosas.

Tiigi-roolind (*Acrocephalus scirpaceus*). Ebaühtlase levikuga tavaline (tuhandetes) haudelind roostikes.

Rästas-roolind (*Acrocephalus arundinaceus*). Kõikjal roostikes tavaline (tuhandetes) haudelind.

Käosulane (*Hippolais icterina*). Üldlevinud harilik (1000-3000) haudelind puistutes ja parkides, eelistab leht- ja segametsi.

Vööt-põõsalind (*Sylvia nisoria*). Suhteliselt sage (üle 1000) haudelind lookadastikes ja muudes põõsastikes.

Väike-põõsalind (*Sylvia curruca*). Üldlevinud ja küllaltki arvukas (tuhandetes paarides) haudelind peamiselt kadastikes ja okaspuunoorendikes.

Pruunselg-põõsalind (*Sylvia communis*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes paarides) haudelind põõsastikes kultuurmaastikul ja mujalgi poolavamaastikul (kadastikud jms.).

Aed-põõsalind (*Sylvia borin*). Üldlevinud arvukas (ilmselt üle 10000 paari) haudelind kõikjal lehtpuistutes ja segametsades.

Mustpea-põõsalind (*Sylvia atricapilla*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) haudelind mitmesugustes tihedates puistutes.

Rohe-lehelind (*Phylloscopus trochiloides*). 20. sajandi teise poole uustulnuk, praegu väga väikesearvuline (kümnekond) pesitseja üksikutes kohtades. Eelistab valgusküllaseid, nõlvadel paiknevaid metsi.

Mets-lehelind (*Phylloscopus sibilatrix*). Üldlevinud väga arvukas (paarkümmend tuhat) haudelind mitmesugustes puistutes.

Väike-lehelind (*Phylloscopus collybita*). Üldlevinud väga arvukas (kümnetes tuhandetes) haudelind mitmesugustes puistutes.

Salu-lehelind (*Phylloscopus trochilus*). Üldlevinud väga arvukas (kümnetes tuhandetes) haudelind kõiksugu puistutes ja põõsastikes.

Pöialpoiss (*Regulus regulus*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes paarides) haudelind kõikjal okas- ja segametsades. Aastaringselt.

Hall-kärbsenäpp (*Muscicapa striata*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes paarides) haudelind kõikjal kultuurmaastikul, inimasulates, kuid ka mujal poolavamaastikul ja hõredais metsades.

Väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*). Suhteliselt väikesearvuline (üle saja paari) haudelind valdavalt saare põhjaosa kuusikutes, harvem mujal.

Must-kärbsenäpp (*Ficedula hypoleuca*). Üldlevinud arvukas (üle 10000) pesitseja kõikjal puistutes, kus leidub puuõõnsusi või pesakaste.

Roohabekas (*Panurus biarmicus*). Alles hiljuti väga väikesearvuline pesitseja ulatuslikes rannikuroostikes, kes levis siia esmakordselt 1980. aastatel. Praegu küünib arvukus ilmselt juba sadadesse paaridesse. Talvituja.

Sabatihane (*Aegithalos caudatus*). Väikesearvuline, ainult kohatise levikuga pesitseja mõnedes niisketes sega- ja lehtmetsades. Arvukus (kuni sajad paarid) kõigub aastati väga oluliselt. Läbirändel ja mittepesitsusajal tavaline.

Sootihane (*Parus palustris*). Harilik (tuhandetes paarides) haudelind kõikjal leht- ja segametsades ja muudes puistutes. Läänerannikul harva.

Põhjatihane (*Parus montanus*). Üldlevinud harilik (tuhatkond paari) haudelind mitmesugustes metsades, eelistades kuusikuid ja kuuse-segametsi.

Tutt-tihane (*Parus cristatus*). Uustulnuk 1960/70. aastatel, praegu arvatav haruldane pesitseja kohati okasmetsades, eelistades männikuid.

Musttihane (*Parus ater*). Väga kõikuva arvukusega (mõnesajast paari tuhandeni), kohatise levikuga haudelind peamiselt saare lääne-, kesk- ja põhjaosa kuusikutes ja kuuse-segametsades.

Sinitihane (*Parus caeruleus*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) haudelind kõikjal leht- ja segapuistutes, parkides ja aedades.

Rasvatihane (*Parus major*). Üldlevinud arvukas (üle kümne tuhande) haudelind kõikjal puistutes, parkides, aedades, asulates.

Puukoristaja (*Sitta europaea*). Puudus Saaremaalt kuni 1970. aastateni. Praegu väga haruldane, üksnes kohati levinud haudelind kultuurmaastiku puistutes.

Porr (*Certhia familiaris*). Harilik (üle tuhande), kuid ebaühtlase levikuga haudelind, eelistab kuusikuid ja kuuse-segametsi.

Kukkurtihane (*Remiz pendulinus*). Väga haruldane juhuslik haudelind, asus pesitsema 1980. aastatel Kuressaare lähedale.

Peoleo (*Oriolus oriolus*). Suhteliselt väikesearvuline (100-300), kuid laia levikuga haudelind, kes eelistab leht- ja segametsi.

Punaselg-õgija (*Lanius collurio*). Üldlevinud sage (1000-2000) haudelind eriti kadastikes, kuid ka mujal põõsastikes ja hõredais puistutes.

Hallõgija (*Lanius excubitor*). Piiratud levikuga väga väikesearvuline (alla 10) haudelind peamiselt Pamma-Pärsama kandi rabadel. Mittepesitsusajal (ka talvel) sage.

Pasknäär (*Garrulus glandarius*). Üldlevinud harilik (tuhandetes) haudelind kõikjal metsades.

Harakas (*Pica pica*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) haudelind eeskätt kultuurmaastikel, põõsastikes, metsatukkades, parkides jm. Arvukus kasvab.

Mänsak (*Nucifraga caryocatactes*). Võrdlemisi harilik (üle tuhande paari) ja laia levikuga haudelind eriti loopealsete metsades. Aastaringselt, mõnel aastal arvukus silmatorkavalt kõrge.

Hakk (*Corvus monedula*). Harilik (1000-2000) ja laia levikuga haudelind peamiselt kultuurmaastikus, eriti inimasulais.

Künnivares (*Corvus frugilegus*). Seni ainus püsiv koloonia (70-80) asub Orissaares. Vähesel arvul talvitub, peamiselt Kuressaares.

Vares (*Corvus corone*). Üldlevinud harilik (tuhandetes) haudelind kõikvõimalikes puistutes ja poolavamaastikel, eelistades kultuurmaastikke. Arvukus kasvab.

Ronk (*Corvus corax*). Üldlevinud sage (sadades paarides), tõusva arvukusega pesitseja, kes eelistab suuremaid okasmetsi, kuid pesitseb mõnikord edukalt ka kõrgepingemastidel ja tuletornide tippudes.

Kuldnokk (*Sturnus vulgaris*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes) pesitseja kõikjal kultuurmaastikes ning leht- ja segametsades. Arvukus viimastel aastatel tugevasti langenud. Harilik väikesearvuline talvituja.

Koduvarblane (*Passer domesticus*). Üldlevinud arvukas (tuhandetes) haudelind kõikjal inimasulates ja taludes.

Põldvarblane (*Passer montanus*). Kuni 1960.-70. aastateni praktiliselt puudus Saaremaalt. Praegu väikesearvuline (sadakond paari), kohatise levikuga haudelind asulates ja kultuurmaastikul. Peamiselt saare ida-kirdeosas ja Kuressaare lähedal, mujal harva.

Metsvint (*Fringilla coelebs*). Üldlevinud, kõige arvukam (üle 100000 paari) haudelind kõikjal puistutes. Üksikud talvituvad, mõnel aastal arvukamalt.

Põhjavint (*Fringilla montifringilla*). Üliharuldane juhuslik pesitseja. Läbirändel tavaline.

Rohevint (*Carduelis chloris*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) pesitseja kõikjal kadastikes, kultuurmaastikul, mujal puistutes. Aastaringselt.

Ohakalind (*Carduelis carduelis*). Üldlevinud sage (tuhande ringis) haudelind, seotud peamiselt kultuurmaastikuga. Talvituja.

Siisike (*Carduelis spinus*). Üldlevinud harilik (tuhandetes paarides) haudelind peamiselt okas- ja segapuistutes. Talvitujate arv varieerub aastati tugevasti.

Kanepilind (*Carduelis cannabina*). Üldlevinud harilik (üle tuhande) haudelind, peamiselt seotud kultuurmaastikuga.

Kuuse-käbilind (*Loxia curvirostra*). Väga kõikuva arvukusega, mitte eriti sage pesitseja ja läbirändaja, eelistab kuusikuid.

Männi-käbilind (*Loxia pytyopsittacus*). Väikesearvuline (sadades paarides) pesitseja peamiselt lääne- ja põhjaosa männi- ja männi-segametsades. Läbirändajate arv kõigub aastati tugevasti.

Karmiinleevike (*Carpodacus erythrinus*). Üldlevinud harilik (tuhandetes) haudelind põõsastikes, võsastikes, kultuurmaastikul.

Leevike (*Pyrrhula pyrrhula*). Üldlevinud harilik (1000-3000) haudelind, eelistab kuusikuid ja kuuse- segametsi.

Suurnokk-vint (*Coccothraustes coccothraustes*). Väikesearvuline (sadades paarides), kuid laialdase levikuga haudelind lehtpuistutes, parkides, kalmistuil jms. Eelistab tammikuid.

Talvike (*Emberiza citrinella*). Üldlevinud harilik (tuhandetes) haudelind poolavamaastikel.

Põldtsiitsitaja (*Emberiza hortulana*). Esimest korda Eestis leiti pesitsemas Saaremaal 1896. a., misjärel levis ka mandrile. Praegu Saaremaal suhteliselt sage (sadades paarides), kohatise levikuga haudelind.

Rootsiitsitaja (*Emberiza schoeniclus*). Harilik (tuhandetes paarides) haudelind ranniku ja siseveekogude roostikes, soodes ja pajustikes.

Regulaarselt kohatavad mittepesitsejad

Peale eespool toodud haudelindude kohatakse Saaremaal läbirändajatena, mittepesitsusaegsetel toitumis- ja sulgimisliikumistel ja talikülalistena rohkem või vähem regulaarselt veel järgmisi linnuliike.

Kaurilised (*Gaviiformes*)

Punakurk-kaur (*Gavia stellata*). Harilik läbirändaja ja talvituja rannameres (pehmetel talvedel väga arvukas), harv suvikülaline. Saaremaa rannik on selle liigi tähtsaim Läänemere talvitusala.

Järvekaur (*Gavia arctica*). Põhiliselt sama, mis eelmine, kuid vähemarvukas.

Hanelised (*Anseriformes*)

Väikeluik (*Cygnus columbianus*). Harilik läbirändaja, Väikesel Väinal arvukas. Laulu- ja kühmnokk- luigest arvukam.

Rabahani (*Anser fabalis*). Harilik läbirändaja.

Suur-laukhani (*Anser albifrons*). Väikesearvuline läbirändaja.

Mustlagle (*Branta bernicla*). Harilik läbirändaja.

Kirjuhahk (*Polysticta stelleri*). Alates 1970. aastatest harilik talvituja peamiselt Lääne-Saaremaa merelahtedes, juhuslik suvikülaline. Siin asub selle liigi tähtsaim talvitusala Läänemeres (kuni 6000 isendit).

Aul (*Clangula hyemalis*). Massiline läbirändaja ja talvituja avamerel, juhuslik suvikülaline.

Mustvaeras (*Melanitta nigra*). Arvukas läbirändaja, väikesearvuline talvituja.

Väikekoskel (*Mergus albellus*). Väikesearvuline läbirändaja (peamiselt kevadel) ja talvituja.

Haukalised (*Accipitriformes*)

Karvasjalg-viu (*Buteo lagopus*). Harilik läbirändaja, väikesearvuline talvituja, mõnel aastal silmatorkavalt arvukas.

Kaljukotkas (*Aquila chrysaetos*). Juhuslik läbirändaja ja talvituja.

Kurvitsalised (*Charadriiformes*)

Plüü (*Pluvialis squatarola*). Harilik läbirändaja.

Suurrisla (*Calidris canutus*). Harilik läbirändaja, juhuslik suvikülaline ja talvituja.

Leeterisla (*Calidris alba*). Väikesearvuline läbirändaja, peamiselt sügisel.

Väikerisla (*Calidris minuta*). Harilik läbirändaja.

Värbrisla (*Calidris temminckii*). Väikesearvuline läbirändaja.

Kõvernokk-risla (*Calidris ferruginea*). Harilik läbirändaja.

Meririsla (*Calidris maritima*). Väga väikesearvuline läbirändaja, peamiselt sügisel. Esmakordselt Eestis registreeriti liik 1959. aastal Vilsandil. Üksikud talvituvad.

Mudanep (*Lymnocyptes minimus*). Väikesearvuline läbirändaja, üksikud talvituvad.

Rohunepp (*Gallinago media*). Haruldane läbirändaja.

Vöotsaba-vigle (*Limosa lapponica*). Harilik läbirändaja.

Väikekoovitaja (*Numenius phaeopus*). Harilik läbirändaja.

Tumetilder (*Tringa erythropus*). Harilik läbirändaja.

Heletilder (*Tringa nebularia*). Harilik läbirändaja, juhuslik suvikülaline.

Laisaba-änn (*Stercorarius pomarinus*). Haruldane läbirändaja (peamiselt augustis), juhuslik suvikülaline.

Söödikänn (*Stercorarius parasiticus*). Regulaarne läbirändaja, kohatakse avamerel. Juhuslik suvikülaline.

Alk (*Alca torda*). Harilik läbirändaja ja talvituja avamerel edele ja lõuna pool, juhuslik suvikülaline. Suviste kohtamiste arv on viimastel aastatel kasvanud.

Krüüsel (*Cephus grylle*). Arvukas läbirändaja, regulaarne talvituja edela- ja läänerannikul.

Värvulised (*Passeriformes*)

Sarviklõoke (*Eremophila alpestris*). Haruldane läbirändaja.

Siidisaba (*Bombycilla garrulus*). Harilik läbirändaja ja talvituja, mõnel aastal silmatorkavalt arvukas.

Kaelusrästas (*Turdus torquatus*). Väikesearvuline läbirändaja peamiselt Lääne-Saaremaal.

Vööt-lehelind (*Phylloscopus inornatus*). Väikesearvuline läbirändaja, registreeritud regulaarselt sügisrände ajal.

Urvalind (*Carduelis flammea*). Harilik läbirändaja ja talvituja, mõnel aastal silmatorkavalt arvukas.

Hele-urvalind (*Carduelis hornemanni*). Väikesearvuline läbirändaja ja talvituja.

Vööt-käbilind (*Loxia leucoptera*). Haruldane läbirändaja ja talvituja, mõnel aastal arvukam.

Lapi tsiitsitaja (*Calcarius lapponicus*). Väikesearvuline läbirändaja, juhuslik talvituja.

Hangelin (*Plectrophenax nivalis*). Harilik läbirändaja, vähearvukas talvituja.

Eksikülalised

Järgnevalt on ära toodud Saaremaal üksikjuhtudel kohatud linnuliigid koos kohtamiste koha ja aastaga.

Kaurilised (*Gaviiformes*)

Jääkaur (*Gavia immer*). Liivi laht 1884.

Tormilinnulised (*Procellariiformes*)

Põhja-tormilind (*Puffinus puffinus*). Liivi laht 1975.

Pelikaniilised (*Pelecaniformes*)

Suula (*Morus bassanus*). Suur väin 1961.

Pelikan (*Pelecanus onocrotalus*). Väike väin 1984.

Toonekurelised (*Ciconiiformes*)

Väikehüüp (*Ixobrychus minutus*). Suur- või Linnulaht 1896.

Hõbehaigur (*Egretta alba*). Tulpe saar 1914.

Luitsnökk-iibis (*Platalea leucorodia*). Põduste jõgi 1887.

Flamingolised (*Phoenicopteriformes*)

Flamingo (*Phoenicopterus ruber*). Põduste jõgi 1855, Suurlaht ja Mändjala 1926, Atla laht 1962.

Hanelised (*Anseriformes*)

Mustluik (*Cygnus atratus*). Rahuste 1979, Tammuna-Türju 1991, Pilguse 1992, Väike Väin 1992.

Lühinökk-hani (*Anser brachyrhynchus*). Rahuste 1985.

Väike-laukhani (*Anser erythropus*). Viimati nähtud Vilsandil 1986.

Lumehani (*Anser caerulescens*). Orissaare 1930, Karja 1971, Vilsandi 1980, Sepamaa laht 1981, Vilsandi 1988.

Punakael-lagle (*Branta ruficollis*). Karala 1989 ja 1990.

Mandariinpart (*Aix galericulata*). Kuressaare 1978, Vilsandi 1983.

Punanokk-vart (*Netta rufina*). Harilaid 1972, Muhu 1995

Valgesilm-vart (*Aythya nyroca*). Kargi 1907 või 1908, Linnulaht 1925, Kõiguste 1990.

Kuninghahk (*Somateria spectabilis*). Vilsandi 1912, 1978, 1992, Sõrve 1992.

Haukalised (*Accipitriformes*)

Puna-harksaba (*Milvus milvus*). Kargi 1910, erinevais paigus 4 korral ajavahemikus 1911-1923, Vilsandi 1985.

Raisakotkas (*Aegypius monachus*). Tika 1884.

Raisa- või kaeluskotkas (*Aegypius monachus s. Gyps fulvus*). Kaarma 1898, Sõrve 1900.

Madukotkas (*Circaetus gallicus*). Muhu 1985, Leisi 1994.

Väike-konnakotkas (*Aquila pomarina*).

Pistrikulised (*Falconiformes*)

Jahipistrik (*Falco rusticolus*). 1880.-90. aastaist 3 vaatlust (tõestamata andmed), Abruca 1932, Sõrve 1983.

Kurelised (*Gruiformes*)

Väike-trapp (*Tetrax tetrax*). Eikla 1880.

Kurvitsalised (*Charadriiformes*)

Jämejalg (*Burhinus oediconemus*). Kaugatuma 1988, Abruca 1990.

Kõnnu-pääsujooksur (*Glareola pratincola*). Vilsandi 1972.

Roosterind-tüll (*Charadrius morinellus*). Pamma 1907, Linnulaht 1918, Salava saar 1977.

Plütt (*Limicola falcinellus*). Pärsama 1915, Vilsandi 1924, Tombamaa 1953, Mändjala ja Ruhve 1955, Väike- Kolmekivirahu 1965.

Suur-veetallaja (*Phalaropus tricolor*). Sõrve 1989.

Pikksaba-änn (*Stercorarius longicaudus*). Peamiselt Suur väin.

Karbuskajakas (*Larus melanocephalus*). Vaika saared 1928, Leisi 1989.

Jääkajakas (*Larus hyperboreus*). 20. sajandi teisel poolel kohatud: Vaika saared 1960, Vilsandi 1978, 1979, 1980.

Kaljukajakas (*Rissa tridactyla*). Jõiste 1991.

Habeviires (*Chlidonias hybridus*). Aljava 1974.

Lõunatirk (*Uria aalge*). Vilsandi 1960, 1964, 1969, Veere 1969, Vilsandi 1977, Vilsandi ja Sõrve 1979, Vilsandi 1984, Sõrve 1993.

Väikealk (*Alle alle*). Vilsandi 1971.

Vurilalised (*Pteroclidiformes*)

Stepivuril (*Syrnhaptis paradoxus*). Odalätsi-Kure 1888.

Kakulised (*Strigiformes*)

Loorkakk (*Tyto alba*). Ruhve 1983.

Lumekakk (*Nyctea scandiaca*).

Vöökakk (*Surnia ulula*).

Habekakk (*Strix nebulosa*). Kalarahu 1978.

Siniraalised (*Coraciiformes*)

Mesilasenäpp (*Merops apiaster*). Vilsandi 1964, Kihelkonna 1993.

Värvulised (*Passeriformes*)

Tundrakiur (*Anthus cervinus*). Sõrve 1988, 1990.

Anthus novaeseelandiae s. godlewskii. Vilsandi 1991.

Jõgivästriik (*Motacilla cinerea*). Vilsandi 1970, Muhu 1994.

Kaelustäks (*Saxicola torquata*). Kingli 1986.

Kõrbe-kivitäks (*Oenanthe deserti*). Vilsandi 1985.

Kivirästas (*Monticola saxatilis*). Sõrve 1983.

Kuld-lehelind (*Phylloscopus proregulus*). Sõrve 1982 ja 1989.

Tõmmu-lehelind (*Phylloscopus fuscatus*). Sõrve 1986, 1987, 1990.

Kaelus-kärbsenäpp (*Ficedula albicollis*). Vilsandi 1962 ja 1969, Audaku ja Vilsandi 1972, Kihelkonna 1985, Kärla 1994.

Mustlauk-õgija (*Lanius minor*). Haeska 1908.

Roosa-kuldnokk (*Sturnus roseus*). Tumala 1911, tõestamata andmed.

Koldvint (*Serinus serinus*).

Mägi-kanepilind (*Carduelis flavirostris*).

Männileevike (*Pinicola enucleator*).

Põhjatsiitsitaja (*Emberiza rustica*). Sõrve 1984.

Väiketsiitsitaja (*Emberiza pusilla*). Sõrve 1984, 1985, 1986, 1989.

Halltsiitsitaja (*Miliaria calandra*). Roomassaare 1901 või 1902, Kuressaare 1906, Anseküla 1910, Karja 1914, Vilsandi 1968, 1970, 1975, 1978.

Kokku on Saaremaal registreeritud vähemalt 300 linnuliiki (arvestamata alamliike).

SAAREMAAL REGISTREERITUD LINNULIIKIDE ARV

Siia tuleb tabel! 1- tabelis on arvestatud ka varem pesitsenud liike, kes tänaseks on saarelt kadunud

Soovitav kirjandus

Aumees, V., Soots, H., Kullapere, A. 1983. Vilsandi looduskaitseala linnustikust. - Vilsandi - looduskaitseala Eesti NSV läänerrannikul (A. Kullapere, koostaja). Tallinn, Valgus: 70-80.

Birds of Estonia: distribution, numbers, phenology (Leibak, E., Lilleleht, V., Veromann, H., Eds.). 1994. Tallinn, Estonian Academy Publishers.

Eesti linnuatlas (O. Renno, koostaja). 1993. Tallinn, Valgus.

Härms, M. 1934. Linnud. - Saaremaa (Eesti, 6). Tartu: 77-96.

Jõgi, A. 1967. Uusi andmeid Saaremaa linnustikust. - Lääne-Eesti meresaares linnustik. Ornitoloogiline kogumik IV. Tartu: 8-31.

Kumari, E. 1954. Eest NSV linnud. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus.

Kuresoo, A. Ader, A., Luigujõe, L. 1994. Concentration areas of non-breeding waterfowl vulnerable to oil pollution in Estonia: progress report. - Proceedings of the International Conference on Oil Terminals, Shipping and Off-shore Activities in the Eastern Baltic: 59-87.

Kuresoo, A. Ader, A., Luigujõe, L. 1995. Study and conservation of biological values of the Väike Väin Strait. - Report of the Estonian Fund for Nature. Tartu. 36 pp.

Lepiksaar, J., Zastrov, M. 1963. Die Vögel Estlands. - Annales Societatis Tartuensis ad res Naturae Investigandas Constitutae. Lund, Gleerupska Universitetsbokhandeln: 5-168.

Lilleleht, V., Leibak, E. 1991-1992. Linnuharuldused Eestis kuni aastani 1989. Eesti linnuharulduste komisjoni aruanne. - Hirundo 7/8: 12-18; Hirundo 9: 11-26; Hirundo 10: 3-20.

Lilleleht, V., Leibak, E. 1993. Eesti lindude süstemaatiline nimestik, staatus ja arvukus. Hirundo

1(12): 3-50.

Mänd, R. 1981. Saaremaa lõunaranniku relikvtjärvede linnustikust. - Loodusevaatlusi 1979. I: 132-140.

Stoll, F.E. 1909. Die Küstenornis der Insel Ösel. - Korrespondenzblatt des Naturforscher-Vereins zu Riga, 52. Riga: 101-130.

Szeliga-Mierzeyewski, W. 1923. Die Vögel der Insel Oesel (Estland). - Archiv für Naturgeschichte, 89, 11: 218-237.

Szeliga-Mierzeyewski, W. 1995. Die Vogelwelt der Insel Oesel. - H.-J. Winkhardt, Gustav-Mahler-Str. 26, D-70195 Stuttgart.

Toll, E., von. 1987. Beiträge zu einer Avifauna Estlands unter besonderer Berücksichtigung der Insel Oesel. Holtland, Im Eigenverlag.

Birds of Saaremaa

Summary

Saaremaa is the biggest island of Estonia. Despite its comparatively small area (together with Muhu island - 2905 km²), the local avifauna is remarkably rich. Altogether 204 species of birds have been registered as nesting here, which constitutes about 90 per cent of all breeding bird species in Estonia. Together with transit migrants and occasional visitors, Saaremaa's bird list is as long as 300 species, which again constitutes about 90 % of Estonian bird list. The main reason for such richness lies in the high diversity of Saaremaa's habitats.

Certain peculiarities make Saaremaa's bird life quite unique as compared with Estonian mainland. Many species, which are common breeders in mainland, are qualified as rare (*Acrocephalus dumetorum*, *Alcedo atthis*, *Strix uralensis*), remarkably non-numerous (*Ciconia ciconia*, *Corvus frugilegus*, *Passer montanus*, *Sitta europaea*) or missing (*Aquila pomarina*, *Aquila chrysaetos*, *Bonasa bonasia*, *Tetrao urogallus*, *Numenius phaeopus*, *Gallinago media*) in Saaremaa. At the same time, several seabird species, which are rare or non-numerous in mainland, are common here (for example, *Anser anser*). The only stable population of *Anthus petrosus* breeds in western Saaremaa. *Nucifraga caryocatactes* is remarkably numerous here. Several species which belong to the Estonian rarities list, have been met only in Saaremaa (*Gavia immer*, *Aix galericulata*, *Glareola pratincola*, *Phalaropus tricolor*, *Chlidonias hybridus*, *Alle alle*, *Monticola saxatilis* and *Phylloscopus fuscatus*).

Saaremaa's coastal meadows and aquatory serve as important stop-over and wintering areas for numerous migrating and wintering birds (*Gavia stellata*, *Gavia arctica*, *Branta leucopsis*, *Cygnus cygnus*, *Cygnus columbianus*, *Anser albifrons*, *Polysticta stelleri*, *Clangula hyemalis*, *Melanitta nigra* and several wader species). For some arctic species this wintering area has crucial importance. Saaremaa is also famous for its Vilsandi National Park, which was founded already in 1910 as a bird sanctuary, being the first nature reserve in the former Russian Empire.

First notes about Saaremaa's birds date back to the second half of 19th century. Previous overviews of Saaremaa's avifauna have been published by F. E. Stoll (1909), W. Szeliga-Mierzeyewski (1923, 1995), M. Härms (1934) and E. Toll (1987).

Lõpp

